

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ד, תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

“עברית כהלכה”*

רבים מן המעוניינים בטיהור לשוננו משיבושים מרגישים, שמקצוע זה בא במשבר, משבר חיצוני ומשבר פנימי. מציאותנו החדשה היא הגורמת את המשבר החיצוני: קיבוץ הגלויות הביא לנו המונים, ואלה מסתפקים במיעוט של ידיעה בלשון העברית, ואל רובם המכריע אין דבריהם של מתקני הלשון מגיעים כלל. ומצד אחר כבר זכינו לדור צעיר של יודעי עברית, של גומרי בתי-ספר עבריים, של סופרים עבריים, ורבים מאלה חושבים את השגור בפיהם כלשון העברית החדשה, הנתונה בידם לקיימה או לפתחה לפי רוחם הם בלי לשעות אל דברי המדקדקים, המסתמכים של מקורות עתיקים.

המשבר הפנימי במקצוע תיקוני הלשון נובע מכמה הכרות בטבע לשון האדם בכלל ובעברית בפרט; אמנם רוב ההכרות האלה אינן חדשות, אבל על מחשבותיהם ועבודתם של מתקני הלשון התחילו להשפיע רק לפני שנים מספר. נסתפק כאן בציון קצת של בעיות אחדות, שהכרתן מביאה את פעולות שיפור הלשון לידי משבר פנימי.

(א) העברית לכל תקופות התפתחותה עדיין לא נחקרה חקירה מספקת, ולכן קשה לדעת, מה נמצא במסורתנו

* ד"ר יצחק פריץ, עברית כהלכה, מדריך בענייני לשון הוצאת יוסף שרברק בע"מ, תל-אביב, תשי"ג, 168 עמ.

הלשונית. מי שבא לתקן שיבוש, מוכרח עפ"י אכרה זו לחיזהר ולפקפק לפעמים בתיקונו. הרי אפשר, שהדבר, הנראה לו כשיבוש חדש, הוא חידוש מלפני דורות רבים ונמצא במקורות, ורק מפני שאין לנו מילונים וקונקורדנציות וספרי דקדוק, המקיפים את כל אוצרות לשוננו, ומפני ששום אדם אינו יכול לזכור בעל-פה את כל הנמצא בספרותנו, נראה לו הדבר כחידוש ימינו.

(ב) יש לנו ספרות עברית חדשה, וכאחת מזכויותיהם הגדולות של יוצריה נחשבת יצירת הלשון העברית החדשה. גם לשונם של אלה ותרומתו של כל אחד מהם לאוצר לשוננו עדיין לא נחקרה במידה הראויה; אבל השאלה המעסיקת אותנו בסעיף זה היא: מה מצורות הלשון, שחידשו או החיו סופרים אלה, יקרב המתקן ומה ידחה? האם יחשוב כעברית נכונה כל מה שכתב ביאליק, למשל? ואם לא, היכן אבן-הבוחן, שבה יעז לבחון אף את לשונו של ביאליק.

(ג) אחד מהישגינו, שכולנו מתגאים בו, היא תחיית העברית, תחייה לא בספרות בלבד, אלא תחייה בדיבור יום-יום בפי המונים. אך אין לשון חיה בלי התפתחות מתמדת; לא פיתוח בידי מדקדקים ושומרי כללים שבספר, אלא התפתחות והשתנות בפי העם. מתקן הלשון הנבון בימינו יודע, שאי-אפשר לקרוא שגיאה לכל צורה לשונית, שלא הייתה בלשון העבר. והוא בא במבוכה, בשעה שהוא אנוס על פי מקצועו להחליט, אם צורה לשונית חדשה זו או אחרת היא שיבוש או פרי התפתחות טבעית והגיונית.

בבעיות אלו ובאחרות, שאין כאן המקום להזכירן, התחבט גם ד"ר יצחק פרץ, שהוציא לא מכבר ספר בשם „עברית כהלכה – מדריך בענייני לשון“, ובמבוא לספרו הוא דן בבעיות כגון אלו. רובם של 125 המאמרים שבספר זה נתפרסמו תחילה בעיתונות, אך רבים מהם באים כאן בעיבוד חדש.

עלינו להודות לפרץ ולברך אותו על שהוא עומד זה שנים רבות בהתמדה ובאומץ-לב על משמר טהרת הלשון ועל שכינס עתה בספר נוח זה את מאמריו הפזורים בעיתונות. עם כל הקשיים והספקות, שעל קצתם דובר לעיל, העיסוק בשיפור לשוננו הכרח לנו. כל עם תרבותי שוקד על טיהור לשונו ועל טיפוחה לשם הבעה מדויקת, מגוונת ויפה; על אחת כמה וכמה אנחנו חייבים לעשות כך, שכולנו עדיין לומדים את לשוננו ועומדים מול נחשול של השפעות זרות עוכרות ומכערות.

אין להתפלא על פרץ ואין להונותו, אם לא פתר את הבעיות היסודיות של מקצועו פתרון כולל ואם אין שיטה אחידה ביסוד הכרעותיו בבעיות הפרטיות. לשוננו עדיין לא נתגבשה עד כדי פתרון הבעיות האלה, ומשום כך אפשר לחלוק על פרץ בכמה עניינים – הכול לפי השקפת המשקיף, בבואי להזכיר כמה פרטים, שבהם אין אני מסכים לדבריו של פרץ, עליי להקדים ולומר, שביקורת זו אינה עשויה כלל וכלל לגרוע מערכו הרב של הספר. הרוב המכריע של תיקוני פרץ נכונים, וכל מאמריו כתובים בלשון נאה ונוחה וניסוחם ברור ומובן לכול. מי שרוצה לתקן את לשון

עצמו או להסביר שיבושי לשון ותיקוניהם לאחרים, יעיין נא
 בספר זה וילמד אותו, שחמתו המאירה עיניים מרובה מצלתו.
 המחבר מתנצל במבוא על ש"הכתיב אינו אחד... גם
 בשל הקושי לעבור לכתיב מלא אחד וגם בשל סיבות טכניות".
 סיבות טכניות — אולי לא הייתה יכולת לשנותן. אולם מהו
 הקושי לעבור לכתיב מלא אחד? פגם הוא ב"מדריך לענייני
 לשון", שנמצא בו "ערוב" (בלי יו"ד) כנגד "צירוף" (ביו"ד),
 "מיישבים" (בשתי יודי"ן) כנגד "ישוב" (ביו"ד אחת) וכדומה.
 על רבים מן השיבושים, שהמחבר מסביר ומתקן אותם,
 כתבו גם אחרים, וקצתם גילו בבעיות פנים, שהמחבר לא עמד
 עליהם. במבוא לספר נזכרים שמות של אנשים אחדים, שעסקו
 בעניינים המובאים בספר. הרשימה אינה שלמה (חסר, למשל
 שמו של ניסן ברגרין, שבקיאותו גילתה לנו במקורות
 צורות לשון ושימושי לשון, שדיעתם מוכרחת להשפיע על
 החלטתנו בכמה ענייני שיבוש ותיקון). הספר מיועד למורים
 ולמשכילים, והטובים שבקהל זה ירצו בלי ספק ללמוד את
 הבעיות לכל צדיהן ולדעת כל מה שנאמר עליהן. אנשים
 אלה היו שמחים, אילו אמר להם פרץ, מתי והיכן עסקו אחרים
 בדברים הנדונים בספרו, ויש לקוות, שבמהדורה הבאה תינתן
 לנו גם תוספת ביבליוגראפית חשובה זו.

דומה, שחסרון זה נובע מהשקפתו הכללית של המחבר
 על תפקיד המורה. פרץ, הרואה את עיקר תפקידו בהוראה,

1. עיי' למשל ב"בירורי לשון" שלו ב"לשוננו לעם" וב"עיונים בלשון

חכמים" ב"לשוננו" כרך י"ז—י"ח.

סבור כנראה, שעל המורה להביא לפני תלמידיו — כגדולים כקטנים — בעיקר השקפה אחת. שאיפה זו להביע דעת ברורה ללא פקפוק וערעור מביאה אותו גם לידי פסקנות יתרה במקומות אחדים, שבהם יפה זהירות והתאפקות. אין המורה צריך להתבייש לומר לתלמידו „איני יודע“, בפרט בדברים שאיש עדיין אינו יודע אותן בביטחון, והוא חייב לומר „זה נכון וגם זה נכון“, אם יש פנים לכאן ולכאן ושר הלשון טרם הכריע.

בהערכה כללית זו אין מקום לדיון בפרטים. בכמה מאלה יתעורר בוודאי ויכוח, ומלבד זכותו הגדולה של פרק, שאסף מספר כה רב של תיקוני לשון מאוששים והגישם לנו בצירוף הסברות נאות, יש לו גם זכות זו: בפרטים, העשויים לעורר ויכוח, תשמש לנו הרצאתו של המחבר סיכום חשוב להשקפת צד אחד ויסוד נוח לבירור נוסף.